

UDC 378.147:[364+37.013.42]-051

DOI: <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2020-11-194-213>

Understanding the nature and features of the deinstitutionalization process by the future social workers and social educators

Zhanna Petrochko

Doctor of Sciences in Pedagogy,

Chair of Social Pedagogy and Social Work

Human Institute of Kyiv University Boris Grinchenko

✉ 318-A Office, 18/2, I. Shamo blvd., Kyiv, Ukraine, 02154

E-mail: z.petrochko@kubg.edu.ua; petrochko@ukr.net

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Olena Denysiuk

Doctor of Philosophy in Pedagogy (PhD), Associate professor,

Chair of Social Pedagogy and Social Work,

Human Institute of Kyiv University Boris Grinchenko

✉ 318-A Office, 18/2, I. Shamo blvd., Kyiv, Ukraine, 02154

E-mail: o.denysiuk@kubg.edu.ua; olenaden@bigmir.net

ORCID: 0000-0001-5108-8370

Date of receipt of the article: April 12, 2020

Article accepted for publication: June 01, 2020

Розуміння майбутніми соціальними працівниками та соціальними педагогами сутності та особливостей процесу деінституціалізації

Жанна Василівна Петрочко

доктор педагогічних наук, професор,

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка

✉ каб. 318-А, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

Олена Миколаївна Денисюк

кандидат педагогічних наук, доцент,

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка

☒ каб. 318-А, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

Дата надходження статті: 12 квітня 2020 р.

Стаття прийнята до друку: 01 червня 2020 р.

Abstract

The article is devoted to the problem of the readiness of future social workers and social educators for the process of deinstitutionalization. The purpose of the article is to describe the separate accents of the deinstitutionalization implementation in Ukraine at the present stage and to reveal the level of students' understanding of the essence and features of this process. To reveal the essence of the problem of deinstitutionalization, the following theoretical methods are used in the study: analysis, synthesis, systematization, comparison, as well as empirical methods such as questionnaires, conversations, graphical data visualization methods. The essence of deinstitutionalization is revealed as a process of reform, which envisages a transition from an institutional care system to a system providing the upbringing of children in the family or in the close to it conditions. The basis vectors of deinstitutionalization are identified on the way of implementation the National strategy of reforming the institutions of institutional care and education of children in modern conditions. The issues linked to understanding by students (future social workers and social educators) the nature and features of reforming boarding institutions are identified and characterized. It is found that a large number of students do not understand the directions, components and strategic results of deinstitutionalization as an innovation in social work; they have no vision of the negative impact of boarding school on child development. It is also found that students do not sufficiently understand what the best interests of the

child are. It is stated that the problem of students' unpreparedness to deinstitutionalization increases the weaknesses and risks of the reform process of boarding school in general. This causes a considerable resistance to change, slowing down the process, its misunderstanding. Based on the mentioned problems, we highlighted the tasks of training students of «Social work» specialty as subjects of deinstitutionalisation process.

Key words: deinstitutionalization; the task of deinstitutionalization; boarding school; students – future social workers and social educators; readiness.

References

1. *Analitichnyi zvit za rezultatamy kompleksnoho doslidzhennia systemy zakhystu ditei v Ukraini «Iliuziia zakhystu»* [Analytical report on the results of a comprehensive study of the child protection system in Ukraine «Illusion of protection»]. Nadia i zhytlo dlia ditei. Retrieved from www.openingdoors.org.ua/map [in Ukrainian].

2. Veretenko, T., Denysiuk, O., Spirina, T. (2017). *Mizhnarodnyi dosvid deinstytutstyalizatsii ta reformuvannia sotsialnykh posluh* [International experience in deinstitutionalization and reform of social services]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical Sciences*. LXXIX. 1., 207–210 [in Ukrainian].

3. Hordiienko, N. (2017). *Stavlennia pedahohiv internatnykh zakladiv systemy osvity Ukrainy do problem yikhnoho reformuvannia (sotsiologichnyi aspekt)* [Attitude of teachers of boarding schools in the education system of Ukraine to the problems of their reform (sociological aspect)]. *Evropsky politycky a pravny diskurz*. 4 (3). 185–191 [in Ukrainian].

4. Hordiienko, N. (2018). *Osvitni zaklady internatnoho typu u dyskursi sotsiologii* [Boarding schools in the discourse of sociology]. *Zaporizhzhia : Khortytska natsionalna akademiia* [in Ukrainian].

5. *Deinstytutstyalizatsiia ta yakisnyi alternatyvnyi dohliad diteid Yerropi (Zasvoieni uroky ta rukh upered): robochyi document Eurochild* [Deinstitutionalization and quality alternative childcare in Europe (Lessons learned and moving forward) : working paper

Eurochild]. Retrieved from http://openingdoors.org.ua/ua/proofs/zbirka_zhurnalistskih_robit.html [in Ukrainian]

6. Deinstytutstyalizatsiia. Ofitsiyni sait Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [Deinstitutionalization. Official site of the Ministry of Social Policy of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Deinstytucializaciya.html> [in Ukrainian].

7. Deinstytutstyalizatsiia. Ruinivnyk mifiv [Deinstitutionalization. Destroyer of myths]. Retrieved from <http://hopeandhomes.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Руйнівник-міфів> [in Ukrainian].

8. Postoliuk, H. (Red.) (2018). Dorozhnia karta reformy: mitsni simi, zakhyshcheni dity [Reform Roadmap: Strong Families, Protected Children]. Kyiv : Nadia i zhytlo dlia ditei [in Ukrainian].

9. Kalchenko, L. (2017). Tekhnolohiia reintehratsii vykhovantsiv internatnykh zakladiv do biolohichnoi simi yak praktychnyi instrument systemy preventsii sotsialnoho syritstva [Technology for reintegration of residential caregivers into a biological family as a practical tool for the system of social orphanage prevention]. *Science Rise. Pedagogical Education*. 12, 38–43 [in Ukrainian].

10. Leshchenko, O. (2017). Profilaktyka sotsialnoho syritstva yak aktualna potreba siodennia [Preventing orphanage as an urgent need of today]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Pedagogichni nauky – Bulletin of Zaporizhzhia National University. Pedagogical Sciences*. 1, 18–25 [in Ukrainian].

11. Lys, V. (2019). Upravlinnia sferoiu zapobihannia sotsialnomu syritstvu v Ukraini u konteksti vprovadzhennia pryntsyviv deinstytutstyalizatsii [Managing the field of social orphanage prevention in Ukraine in the context of implementing deinstitutionalization principles]. *Efektynnist derzhavnoho upravlinnia – Efficiency of Public Administration* 4 (61) 1, 123–135 [in Ukrainian].

12. Ostrovych, E. (2018). Zahalna kharakterystyka protsesu deinstytutstyalizatsii v Ukraini [General characteristics of the process of deinstitutionalization in Ukraine]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk – Subcarpathian Law Herald*. 1(22) 2, 35–39 [in Ukrainian].

13. Petrochko, Zh. (2018). Peredumovy ta stratehichni zavdannia deinstytutsializatsii v Ukraini [Prerequisites and strategic objectives of deinstitutionalization in Ukraine]. *Pedahohika i psykhohohiia – Pedagogy and Psychology*. 3, 49–56 [in Ukrainian].

14. Petrochko, Zh., Kuz'minskij, V., Kijanica, Z. (2020). Social'naja rabota s sem'jami i det'mi: otvety na aktual'nye voprosy [Social work with families and children: answers to current questions]. Byshkek [in Russian].

15. Popovych, A. (2012). *Suchasni pidkhody do tлумachennia poniattia deinstytutsializatsiia* [Current approaches to interpreting the concept of deinstitutionalization]. *Visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii. Pedahohika, sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*. 24, 130–132 [in Ukrainian].

16. Sheremet, A. (2016). *Reformuvannia derzhavnoi systemy opiky nad ditmy yak priorityetnyi napriam polityky Ukrainy* [Reforming the state child custody system as a priority for Ukraine's policy]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii Pedahohichni nauky – Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences*. 4 (6), 248–259 [in Ukrainian].

17. Terziev, V. & Arabska, E. (2016). Process of Deinstitutionalization of Children at Risk in Bulgaria. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 233, 287–291.

Вступ

Нині, у час реформувань, під особливою увагою фахівців різних галузей, держави і громадськості перебуває процес деінституціалізації (ДІ). Безумовно, від моменту здобуття незалежності в Україні зроблено чимало: відбулося оновлення нормативної бази у сфері охорони дитинства; розвитку набули сімейні форми виховання; стала підтримуватися ініціатива створення центрів соціальної підтримки сімей та дітей. Водночас це

кардинальним чином не впливало на систему інституційного догляду. Питання раціональності системи інтернатних закладів і неможливості створення в них умов для гармонійного розвитку дитини й надалі піднімалося досить обережно.

Робота активізувалася й систематизувалася лише з моменту затвердження Національної стратегії реформування системи закладів інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки (Стратегія) і Плану реалізації її I етапу (09.08.2017 р.). Водночас викликами першого етапу реформування стали: супротив старій системи інституційного догляду та виховання дітей, стислі строки реалізації, паралельність ряду секторальних реформ, проблеми фінансування соціальної сфери, нестача провайдерів соціальних послуг на рівні об'єднаних територіальних громад (ОТГ); недостатність кадрового потенціалу на місцевому рівні. Загострилася різновекторна проблема недостатньої готовності: суспільства до цього процесу в цілому, регіонів до комплексних трансформацій в умовах децентралізації; фахівців соціальної сфери до ефективних виважених дій в найкращих інтересах дитини (Деінституціалізація. Офіційний сайт Мінсоцполітики України).

Фактом стало те, що суспільство, ряд фахівців, особливо освітяни, виявили суттєві вагання щодо доцільності й результатів ДІ. Це підтверджено, як за результатами низки соціологічних досліджень, так і проектною діяльністю.

На часі комплексні дослідження з деінституціалізації здійснюються Міністерством соціальної політики України, Офісом Уповноваженого Президента України з прав дитини, МО «Партнерство «Кожній дитині», Міжнародною благодійною організацією «Надія і житло для дітей» та іншими державними і неурядовими організаціями.

У царині останніх наукових дописів і публікацій тема ДІ теж набуває актуальності (Аналітичний звіт; Веретенко та ін., 2017; Петрочко, 2018; Петрочко, Кияниця, Кузьмінський, 2020; Постолук, 2018; Попович, 2012 та ін.). Зокрема, сучасні підходи до тлумачення

поняття «деінституціалізація» у соціальній роботі розкриті у статтях А. Попович, Е. Острович. Зокрема, А. Попович підсумовує, що деінституціалізація – комплексна діяльність, пов’язана не просто з виведенням окремих категорій клієнтів з інституцій, а спрямована на систематичні, стратегічно обґрунтовані зміни щодо значного зменшення використання стаціонарного догляду і зростання послуг, спрямованих на перебування клієнтів в їхніх сім’ях і громадах, що відповідає правам людини (Попович, 2012:132).

Процес ДІ з позиції державного управління, політики України, стратегічного бачення необхідних змін, заходів висвітлює А. Шеремет (Шеремет, 2016) та В. Лис. Зокрема, В. Лис перераховує принципи, завдання, труднощі деінституціалізації та особливості довготривалих стратегічних рішень у процесі ДІ (Лис, 2019).

У подібному контексті Л. Кальченко в своїй статті розкриває важливість активізації процесу деінституціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, значущість реінтеграції вихованців інтернатних закладів, які мають батьків, до біологічних сімей як важливої практичної складової системи превенції соціального сирітства (Кальченко, 2017).

Наукова дискусія точиться також навколо труднощів ДІ, проблеми опору процесу реформування з боку інтернатних закладів. Про це у ряді своїх праць, в т. ч. у ракурсі соціологічних досліджень, пише Н. Гордієнко. Авторка проводить аналіз ефективності діяльності інтернатних закладів різного типу, акцентує увагу на негативній позиції педагогічних працівників, представників закладів щодо реформування системи інституційного догляду дітей (Гордієнко, 2017, 2018).

Міжнародний досвід деінституціалізації та реформування соціальних послуг, моделі ДІ описано в статті О. Лещенко (Лещенко, 2017) та публікаціях МБО «Надія і житло для дітей» (Деінституціалізація та якісний альтернативний догляд дітей в Європі). Безперечно цінним для України є опис досвіду Болгарії щодо визначення стратегічних завдань деінституціалізації, кращих практик цього процесу (Terziev, Arabska, 2016).

Побіжнонаукових статтях піднімаються питання професійної компетентності спеціалістів у процесі деінституціалізації. Так, Е. Острович підкреслює, що постійне підвищення кваліфікації фахівців із деінституціалізації та їх стажування (в тому числі за кордоном) мають стати запорукою якісного запровадження реформ у соціальній сфері (Острович, 2018:38).

Водночас відсутні публікації про стан розуміння процесу ДІ, зацікавленості у ньому студентів, які обрали напрям навчання за спеціальністю «Соціальна робота». На нашу ж думку, саме такі сучасні студенти мають стати носіями інформації про інновації у соціальній роботі у секторі ДІ, отримати знання і вміння, що допоможуть активно діяти в інтересах дітей, які повертаються з інтернатних закладів чи продовжують там залишатися.

Мета статті – проаналізувати розуміння студентами – майбутніми соціальними працівниками і соціальними педагогами сутності та особливостей деінституціалізації в Україні у контексті нових завдань цього процесу на сучасному етапі.

Матеріал і методи досліджень

Для досягнення мети статті у дослідженні застосовано такі теоретичні методи, як аналіз, синтез, систематизація, порівняння, а також такі емпіричні методи, як анкетування, бесіди; графічні методи зведення і обробки даних.

Зокрема, проаналізовано нормативні документи з питань ДІ (Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 рр., План заходів з реалізації II етапу Стратегії – 03.03.2020 р.); матеріал офіційного сайту Міністерства соціальної політики України з тематики деінституціалізації (станом на час підготовки статті – квітень 2020 р.).

Для збору емпіричних даних проведено опитування 50 студентів 2-4 курсів – майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка (16 опитаних – студенти 2 курсу; 16 осіб – студенти 3 курсу, 18 осіб – студенти 4 курсу).

Для опитування розроблено анкету, що містить 15 різнотипних запитань (відкритих, закритих, з варіантами відповідей, твердженнями тощо). Анкета створена за допомогою сервісу Google Forms. Опитування відбувалося методом самозаповнення анкет онлайн.

Дослідження проводилося в рамках реалізації наукової теми Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка «Особистість в умовах суспільних трансформацій сучасної України», реєстраційний номер: 0116U002960, термін виконання – 05.2016 р.-05.2021 р.

Результати та їх обговорення

Деінституціалізація – це ключовий спектр реформування процесу захисту дітей загалом; перехід від інституційної системи догляду до системи, яка забезпечує виховання дітей в сім'ї або в умовах, максимально наближених до сімейних. Це процес планування і реорганізації, спрямований на скорочення і/або закриття інтернатних закладів, а також одночасне створення різноманітних послуг сім'ям та дітям, які регулюються чинним законодавством, державними стандартами надання соціальних послуг. Деінституціалізація – тривалий і поетапний процес, учасниками якого є представники усіх суспільно-державницьких секторів.

У 2020 році стартував II етап реалізації реформи системи інституційного догляду і виховання дітей, що охоплює 2020-2024 роки. На цьому етапі спрогнозовано: поступова трансформація закладів інституційного догляду згідно з регіональними планами; динамічний розвиток і доступність послуг на рівні територіальної громади для дітей та сімей з дітьми, що сприятиме поетапній ліквідації інтернатних закладів; вивільнення коштів на створення нових і розвиток існуючих послуг у громадах тощо.

План заходів з реалізації II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей (далі – План) схвалено Кабінетом Міністрів України 3 березня 2020 р. Документом передбачено, що до 2024 р. кількість інтернатних закладів та дітей, які в них перебувають, повинні скоротитися на 75 %. Так, замість 718 діючих інтернатних закладів

функціонуватиме не більше 180, в яких перебуватиме не більше 16 тис. дітей замість 63 тис. (Деінституціалізація. Офіційний сайт Мінсоцполітики України).

У Плані серед ключових стратегічних цілей реформування визначено: суспільство обізнане про права дитини та підтримує важливість виховання дитини у сім'ї та в умовах, наближених до сімейних. У руслі такої цілі чітко сформульовано одне з ключових завдань другого етапу ДІ – розвинути систему навчання з питань реалізації реформи, захисту прав дитини, розвитку та надання послуг.

Сприймаючи професійну підготовку соціальних педагогів і соціальних працівників як умовну частину системи навчання з питань ДІ, у статті розглянуто таких студентів як потенційних суб'єктів процесу ДІ. У зв'язку з цим, різнобічне вивчення їх готовності активно долучитися до процесу реформування надзвичайно важливе.

Готовність до професійної діяльності авторами статті визначено як настанову на оптимальність виконання професійних завдань, що може бути представлена когнітивним, ціннісно-мотиваційним, професійно-організаційним та операційно-дієвим компонентами. Однак, на нашу думку, базисом готовності до ДІ студентів спеціальності «Соціальна робота» є, насамперед, їхні знання і переконання про місію реформи, її значення, труднощі чи сприятливі умови. Зроблено припущення, що в сучасних умовах розвитку України успішність будь-якої реформи у соціальній сфері, в т. ч. у сфері надання соціальних послуг, залежатиме від ціннісно-мотиваційної й когнітивної готовності до змін особливо нових спеціалістів, які розпочинають свою професійну діяльність й ще не підвладні професійному вигоранню.

Враховуючи вищезазначене, важливо проаналізувати відповіді студентів, які вже в найближчі роки стануть соціальними працівниками, соціальними педагогами, на ряд актуальних питань анкети щодо ДІ. Серед таких питань: Що таке інституційний догляд дітей? Чи знайомі Ви з Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей? Які

складові процесу деінституціалізації (Що має відбуватися під час деінституціалізації?) Назвіть основні причини, які на Вашу думку, визначають необхідність реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на сучасному етапі. Що сприятиме реформуванню інтернатних закладів? Оцініть за 10-ти бальною шкалою роль об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в процесі ДІ. Оцініть за 10-ти бальною шкалою рівень своїх знань щодо ДІ. Вкажіть, яка б інформація щодо реформування системи інтернатних закладів була б для Вас цікавою та корисною?

Так, за результатами опитування, суттєві труднощі викликала у студентів запитання про сутність інституційного догляду. Більшість опитаних обмежилися загальними фразами, лише одна особа зазначила, що це догляд дитини, яка перебуває понад три місяці в умовах інституції у стані розлучення зі своїми батьками/особами, які їх замінюють. Натомість зафіксовано висловлювання, що інституційний догляд – це: «процес входження в соціальні групи та налагодження суспільних зв'язків», «надання послуг у окремих закритих спеціалізованих закладах», «догляд за раніше встановленими правилами», «захист прав дитини з боку держави», «догляд, який здійснюється в певній інституції» та ін. Відповідно дуже поверховим виявилось розуміння студентами й поняття «деінституціалізація» («Це коли проти інтернатів», «негативне ставлення до спеціального закладу», «це визнання пріоритету сімейного виховання», «це реформа, що вводиться для відмови від інтернатних закладів» та ін.).

Лише 16 осіб (32 %) опитаних студентів – майбутніх соціальних педагогів, соціальних працівників знайомі з Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей та ще 8 осіб (16 %) – чули, але не мають системних та глибоких знань положень Стратегії (Рисунок 1).

Лише 34 особи із 50 (68 %) опитаних точно називають період, на який передбачено виконання Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, і 24 особи (48 %) знають, що для її реалізації передбачається три етапи.

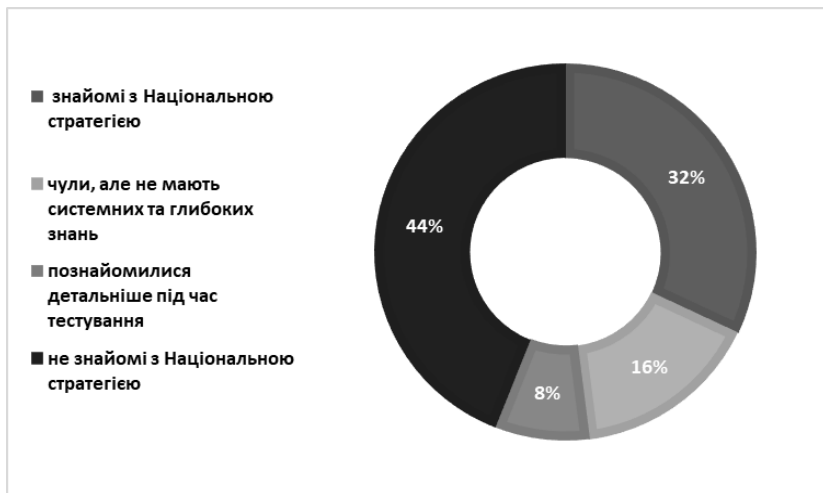

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи знайомі Ви з Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей?»

Студенти в цілому усвідомлюють та називають основні причини, які визначають необхідність реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на сучасному етапі. Найбільш поширеними відповідями були такі: дитині необхідно зростати в сімейному або наближеному до сімейного середовищі; кожна дитина заслуговує на турботу, ласку, підтримку, мотивацію, яку можуть надати лише батьки; дитині потрібен батьківський приклад; інтернатні заклади не сприяють вихованню сімейних цінностей дитини; лише в сімейному оточенні дитина зможе відчувати себе унікальною, неповторною особистістю, з світлим, перспективним майбутнім; дитячі будинки негативно впливають на загальний розвиток дитини, особливо віком до 3-х років; діти-вихованці закладів інституційного догляду постійно недоотримують емоційне тепло, їхнє оточення та коло спілкування обмежене, у них немає хоча б однієї дорослої людини, яка б була прикладом, підтримувала та могла дати пораду дитині, та ін.

Однак не зважаючи на такі відповіді, слід відмітити несформованість важливих цінностей та переконань щодо забезпечення найкращих інтересів дитини. Зокрема, висловлювалися думки, що модель виховання в інтернатних закладах застаріла; потрібно про-

сто покращити умови в таких закладах чи змінити статус інтернатного закладу.

Лише половина респондентів (26 осіб, 52 %) погоджуються з твердженням про те, що перебування дитини в інтернаті негативно впливає на її розвиток (відповіді «так» і «більше так, ніж ні»). Прикро, що 10 студентів (16 %) вважає, що деінституціалізація – це чергова спроба зекономити на дітях; 16 осіб (16 %) впевнені, що «інтернати закриють, а діти опиняться на вулиці». 16 студентів (32 %) стверджують, що за сприятливих умов інтернатні заклади можуть забезпечувати всебічний та гармонійний розвиток дитини, урахування її потреб та інтересів. 22 студенти сумніваються, що на утримання інтернатних закладів йде багато видатків (табл. 1). Крім того, за результатами опитування, є значна кількість осіб, які вагаються та не мають чіткої позиції стосовно запропонованих тверджень про ДІ (див. рядок – важко сказати).

Таблиця 1

Розподіл відповідей опитаних на запитання «Чи погоджуєтесь Ви із запропонованим твердженням?» (у особах)

Твердження	Так	Більше так, ніж ні	Більше ні, ніж так	Ні	Важко сказати
Інституційна культура (перебування дитини в інтернаті) негативно впливає на розвиток дитини	16	10	14	4	6
Деінституціалізація – чергова спроба зекономити на дітях	8	2	3	24	13
Інтернати закриють, а діти опиняться на вулиці	8	8	6	22	6
У процесі реформування діти залишаться в родинах з батьками, які мають асоціальну поведінку, різні види залежності	6	2	14	16	12
Усі спеціалісти з інтернатних закладів опиняться без роботи	4	2	12	22	10
ДІ – можливість для створення умов для забезпечення успішної соціалізації молодшої людини	16	20	6	6	2
За сприятливих умов інтернатні заклади можуть забезпечувати всебічний та гармонійний розвиток дитини, урахування потреб та інтересів кожної дитини	12	4	20	10	4
Для утримання інтернатної системи йде дуже багато видатків	8	12	22	0	8

Найбільш пріоритетними заходами, які сприятимуть реформуванню інтернатних закладів, студентами названо: створення системи навчання суб'єктів ДІ, розвиток послуги патронату над дітьми та сімейних форм влаштування дітей (48 осіб, 96 %).

Про важливість для ДІ наявності в ОТГ фахівців соціальної роботи наголосило 42 студенти (84 %). Водночас було виявлено, що опитані недооцінюють роль ОТГ загалом, ініціативних членів громади у цьому процесі.

32 (64 %) студенти вказали про доцільність рішучих і негайних дій із виведення дітей з інтернатних закладів і повернення їх у сім'ї, що має багато ризиків й слабких сторін. Майбутній фахівець має усвідомлювати важливість створення насамперед безпечних умов для дитини, яка повернулася в родину, здійснення заходів щодо попередження жорстокого поводження з дітьми; гарантування мінімального рівня надання соціальних послуг в ОТГ; забезпечення соціального супроводу сім'ї тощо.

38 осіб (76 %) запевняють, що студенти – майбутні соціальні працівники/соціальні педагоги також можуть долучатися до процесу деінституціалізації в Україні, проте вважають себе не достатньо готовими до такої діяльності.

У цілому за 10-бальною шкалою рівень своїх знань студентами оцінено таким чином: низький рівень (від 0 до 2 балів) – 5 студентів; нижче середнього (3-4 бали) – 19 студентів, середній рівень (5-6 балів) – 17 студентів; вище середнього (7-8 балів) – 8 студентів; високий (9-10 балів) – 2 студенти.

На думку студентів, для них цікавою та корисною була б інформація про: реальний стан перебування дітей в інтернатному закладі; напрями та наслідки реформування таких закладів; діяльність громадських організацій в ДІ, роль соціального працівника та соціального педагога у цьому процесі; можливості залучення студентів, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота», до процесу реформи; компетентності, якими має володіти фахівець для успішної реалізації ДІ.

Таким чином, за результатами проведеного опитування у значної кількості майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів виявлено: нерозуміння стратегічних результатів деінституціалізації як інновації у соціальній роботі; відсутність нахнення на подолання перешкод реформування; несформованість цінностей і переконань щодо найкращих інтересів дитини тощо. Відповіді студентів другого, третього і четвертих курсів суттєво не відрізняються. Це може свідчити про те, що під час засвоєння матеріалу з інших дисциплін (не розроблених спеціально з проблеми ДІ) студенти не отримують вичерпні відповіді на свої запитання і не формують вміння, необхідні для якісного включення в процес реформи після завершення навчання.

Водночас зарахування студентами до пріоритетних заходів ДІ відповідну підготовку суб'єктів до цього процесу може свідчити про розуміння важливості різних форм навчання для глибокого усвідомлення сутності і алгоритму дій усіх зацікавлених сторін.

Висунуто припущення, що недостатня готовність фахівців соціальної сфери до трансформаційних процесів має свої корені в професійній підготовці майбутніх спеціалістів, коли цьому питанню не приділяється достатньо уваги. У результаті, проблема неготовності випускників закладів вищої освіти до впровадження інновацій нашаровується на ряд суб'єктивних і об'єктивних проблем, слабких сторін самої реформи. Це спричиняє значний опір змінам, уповільнення процесу, його нерозуміння. Не врахування моменту необхідності інтенсивної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до ДІ, не дозволить повною мірою виконати завдання Національної стратегії реформування закладів інституційного догляду та виховання дітей щодо готовності суб'єктів ДІ до якісного виконання своїх професійних функцій.

Висновки

За результатами проведеного опитування встановлено, що студенти – майбутні соціальні працівники і соціальні педагоги не достатньо розуміють сутність, значення та особливості ДІ. Для вирішення завдань ДІ студентам необхідно переосмис-

лити принципи побудови системи забезпечення прав дітей, сутність «найкращих інтересів дитини», методологію та завдання деінституціалізації. У полі уваги має бути сімейно орієнтований підхід у соціальній роботі, розвиток соціальних послуг для сімей з дітьми на рівні громади, залучення до підтримки дітей, які повернулися з інтернатних закладів, громадських організацій, волонтерів, ОТГ загалом.

У зв'язку з цим рекомендовано якнайшвидше: переглянути зміст навчальних дисциплін на предмет наповнення їх інформацією про деінституціалізацію в Україні й світі; у рамках навчальних дисциплін, на кшталт, «Інновації у соціальній роботі», «Актуальні питання соціальної роботи», виокремити блок відповідних тем і завдань для самостійної роботи магістрів/аспірантів; розробити курс за вибором студентів з ДІ, щоб мати можливість різнопланово презентувати і відпрацювати цю проблему; активніше залучати студентів до проектної діяльності, яка безпосередньо чи опосередковано стосується питань трансформації інтернатних закладів; використовувати можливості освітнього середовища закладу вищої освіти для широкого ознайомлення студентів різних спеціальностей із такою важливою у соціальній сфері реформою; активніше залучати студентів до популяризації ідей ДІ серед пересічних громадян.

Подальшими дослідженнями з проблеми можуть бути дослідження щодо сформованості ціннісно-мотиваційного, професійно-організаційного й, особливо, операційно-дієвого компонентів готовності студентів спеціальності «Соціальна робота» до процесу деінституціалізації.

Література

1. Аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження системи захисту дітей в Україні «Ілюзія захисту» / БО «Надія і житло для дітей». URL: www.openingdoors.org.ua/map.

2. Веретенко Т.Г., Денисюк О.М., Спіріна Т.П. Міжнародний досвід деінституціалізації та реформування соціальних послуг. *Педагогічні науки*. 2017. Вип. LXXIX., т.1. С. 207–210.

3. Гордієнко Н. Ставлення педагогів інтернатних закладів системи освіти України до проблем їхнього реформування (соціологічний аспект). *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2017. Vol. 4, Iss. 3. С. 185–191.

4. Гордієнко Н.М. Освітні заклади інтернатного типу у дискурсі соціології : монографія. Запоріжжя : Хортицька національна академія, 2018. 392 с.

5. Деінституціалізація та якісний альтернативний догляд дітей у Європі (Засвоєні уроки та рух уперед) : робочий документ Eurochild. URL: http://openingdoors.org.ua/ua/proofs/zbirka_zhurnalistskih_robit.html.

6. Деінституціалізація. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Deinstitucijalizacija.html>.

7. Деінституціалізація. Руйнівник міфів. URL: <http://hopeandhomes.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Руйнівник-міфів>.

8. Дорожня карта реформи: міцні сім'ї, захищені діти : метод. посіб. Постолюк Г.І. та ін. Київ, 2018. 104 с.

9. Кальченко Л.В. Технологія реінтеграції вихованців інтернатних закладів до біологічної сім'ї як практичний інструмент системи превенції соціального сирітства. *Science Rise. Pedagogical Education*. 2017. № 12. С. 38–43.

10. Лещенко О.Г. Профілактика соціального сирітства як актуальна потреба сьогодення. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2017. № 1. С. 18–25.

11. Лис В.В. Управління сферою запобігання соціальному сирітству в Україні у контексті впровадження принципів деінституціалізації. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 4 (61), ч. 1. С. 123–135.

12. Острович Е.С. Загальна характеристика процесу деінституціалізації в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1(22), т. 2. С. 35–39.

13. Петрочко Ж.В. Передумови та стратегічні завдання деінституціалізації в Україні. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 3. С. 49–56.

14. Петрочко Ж.В., Кузьминский В.А., Кияница З.П. Социальная работа с семьями и детьми : ответы на актуальные вопросы : пособ. Бишкек, 2020. 268 с.

15. Попович А. Сучасні підходи до тлумачення поняття деінституціалізація. *Вісник Ужгородського національного університету. Сер. Педагогіка, соціальна робота*. 2012. Вип. 24. С. 130–132.

16. Шеремет А.М. Реформування державної системи опіки над дітьми як пріоритетний напрям політики України. *Збірн. наук. праць Національної академії державної прикордонної служби України. Сер. Педагогічні науки*. 2016. № 4 (6). С. 248–259.

17. Venelin Terziev, Ekaterina Arabska. Process of Deinstitutionalization of Children at Risk in Bulgaria. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2016. Volume 233. PP. 287–291.

Петрочко Ж.В., Денисюк О.М.

Розуміння майбутніми соціальними працівниками та соціальними педагогами сутностей та особливостей процесу деінституціалізація

Стаття присвячена проблемі готовності майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів до процесу деінституціалізації. Мета статті – проаналізувати розуміння студентами – майбутніми соціальними працівниками і соціальними педагогами сутності та особливостей деінституціалізації в Україні у контексті нових завдань цього процесу на сучасному етапі. Для розкриття сутності проблеми деінституціалізації у дослідженні застосовано такі теоретичні методи, як аналіз, синтез, систематизація, порівняння, а також такі емпіричні методи, як (анкетування, бесіди); графічні методи зведен-

ня і обробки даних. Розкрито сутність деінституціалізації як процесу реформування, що передбачає перехід від інституційної системи догляду до системи, яка забезпечує виховання дітей в сім'ї або в умовах, максимально наближених до сімейних. Названо основні вектори деінституціалізації на шляху реалізації Національної стратегії реформування системи закладів інституційного догляду та виховання дітей в сучасних умовах. Виявлено та охарактеризовано проблеми розуміння студентами – майбутніми соціальними працівниками та соціальними педагогами сутностей та особливостей реформування інтернатних закладів. З'ясовано, що значна кількість студентів не розуміють напрямів, складових та стратегічних результатів деінституціалізації як інновації у соціальній роботі, у них відсутнє бачення негативного впливу інтернату на розвиток дитини, не сформовані цінності і переконання щодо найкращих інтересів дитини тощо. Встановлено, що у результаті проблема неготовності випускників закладів вищої освіти до впровадження інновацій нашаровується на ряд суб'єктивних і об'єктивних проблем, слабких сторін самої реформи. Це спричиняє значний опір змінам, уповільнення процесу, його нерозуміння. На підставі визначених проблем виокремлено завдання підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» як суб'єктів процесу ДІ.

Ключові слова: деінституціалізація; завдання деінституціалізації; інтернатний заклад; студенти – майбутні соціальні працівники і соціальні педагоги; готовність.

Петрочко Ж.В., Денисюк А.Н.

Понимание будущими социальными работниками и социальными педагогами сущности и особенностей процесса сутностей та особливостей процесса деинституциализации

Статья посвящена проблеме готовности будущих социальных работников и социальных педагогов к процессу деинституциализации

заци. Цель статьи – проанализировать понимание студентами сущности и особенностей деинституциализации в Украине в контексте новых задач этого процесса на современном этапе. Названы основные вектора на пути реализации Национальной стратегии реформирования системы учреждений институционального ухода и воспитания детей в современных условиях. Представлены результаты эмпирического исследования. На основании определенных проблем понимания студентами сущностей и особенностей реформирования интернатных заведений выделены задачи подготовки студентов специальности «Социальная работа» как субъектов процесса ДИ.

Ключевые слова: деинституциализация; задачи деинституциализации; реформирования; интернатные учреждения; студенты – будущие социальные работники и социальные педагоги; готовность.